

PROJEKAT „IGRA GOVORA I JEZIKA” INKLUZIVNA PREDSTAVA MLADIH SA GOVORNIM POREMEĆAJIMA

Sanja Dimoski
*Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

U svetu, a sve više i u našoj sredini, razvija se praksa korišćenja dramskog procesa u veoma raznolikim sferama ljudske delatnosti, od obrazovanja do lečenja. Upotreba dramskog procesa u radu sa osobama sa ometenošću takođe nije novi trend. U svetu su razvijena inkluzivna pozorišta, a dosta se koriste i kreativni potencijali plesa. U ovim formama dramskog izraza učestvuju deca i odrasli sa različitim vidovima ometenosti. U našoj sredini dramski izraz se koristi uglavnom mimo zvaničnih institucija koje se bave školovanjem i/ili rehabilitacijom dece i odraslih sa određenim vidovima ometenosti (npr. nevladine organizacije i udruženja „Radionica integracije”, „Apsart”, „Hajde da”...).

Projekat *Igra govora i jezika* udruženja „Srebrno drvo” podrazumeva uključenost osoba sa ometenošću u stvaralački, dramski proces izvođenja pozorišne predstave. Ovaj projekat podržan je od Ministarstva za kulturu i informisanje Republike Srbije, a sproveden je u koprodukciji sa Dečjim kulturnim centrom Beograd. Po prvi put u našoj sredini, izvođači su mlade osobe sa govornim poremećajima (dugogodišnje forme mucanja).

U naučnoj i stručnoj literaturi, kao i u logopedskoj i psihološkoj praksi, poznato je da mucanje kod odraslih osoba prati izvestan broj psiholoških teškoća. Osim straha od govora koji, još od pojave poremećaja u detinjstvu, postaje neraskidivo vezan za mucanje, osobe koje mucaju često izražavaju i strah od javnog nastupa, socijalnu anksioznost, skloni su socijalnoj

izolaciji zbog nemogućnosti uspešne verbalne komunikacije, a prati ih i nesigurnost u sopstvene potencijale.

Osnovna ideja autora projekta je bila da verbalni izraz ispoljen kroz glumu, mladim osobama sa dugogodišnjim formama mucanja pomaže da prevaziđu strah od govora, a izvođenje pozorišne predstave i strah od javnog nastupa, što stimuliše jačanje samopouzdanja i slabljenje povlačenja iz socijalnog konteksta. S obzirom na nedovoljnost rada na prevazilaženju psiholoških teškoća vezanih za ovaj oblik govorne patologije u okviru tretmana koji se uobičajeno sprovode u našoj sredini, želeli smo da ukažemo i na ovaj deo problema mucanja, kao i da podstaknemo njegovo tretiranje i van medicinskog modela tretmana.

Zbog toga je okupljen multidisciplinarni tim stručnjaka za patologiju govora i dramskih umetnika. Autor projekta je Sanja Dimoski, psiholog sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, a savetnik na projektu Darinka Šoster, logoped iz Zavoda za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju „Prof. dr Cvetko Brajović“ u Beogradu. U projekat su bili uključeni i volonteri, studenti Odeljenja za logopediju Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.

Projekat se sprovodio u tri faze.

Prvu fazu činila je razrada osnovne ideje projekta i planiranje aktivnosti. Planirana je i psihološka procena učesnika koja bi se ticala prisustva simptoma (socijalna anksioznost, samopouzdanje i sl.) koji prate mucanje kod odraslih, pre i posle učešća u projektu.

Razrada osnovne ideje bila je vezana i za izbor dramskog teksta, drame Ežena Joneska „Žak ili pokornost“. Ovaj izbor implicitno se ticao vrste ometenosti, odnosno govorne patologije. Jonesko, poznati autor teatra apsurdna, pisao je dela u kojima je jezik relativizovan, apsurdan, nelogičan, komično-satiričan i zbog toga zapravo naročito rečit. Mi smo želeli da ovu funkciju Joneskovog jezika iskoristimo da bismo ukazali na jednu drugu relativnost – relativnost govornih teškoća i govora, relativnost samog poremećaja. Otuda naziv projekta „Igra govora i jezika“.

Logoped, savetnik na projektu je konsultovan oko težine teksta i mogućnosti izgovaranja određenih reči ili fraza od strane osoba koje mucaju.

Obavljeno je više razgovora sa budućim učesnicima projekta, mladim osobama u dvadesetim i tridesetim godinama. Pokušali smo da im

objasnimo osnovnu ideju projekta i motivišemo za zajednički rad. Njihova motivacija je u dobroj meri počivala na radoznalosti, a privlačnost ideje ubrzo je postala noseća energija budućeg rada. Bez obzira na to što su bili pozvani da učestvuju u projektu koji je bio provokativan za pojavu mnogih njihovih strahova, učesnici su se, uglavnom brzo i lako, opredeljivali za saradnju.

Dalje aktivnosti ticale su se utvrđivanja broja učesnika i planiranja rada i učestalosti radionica, tj. proba. Rad na projektu započeo je sredinom aprila 2014. godine, sa 20-tak učesnika projekta, u susretima od dva puta nedeljno, po tri sata. Sprovedena je psihološka procena putem relevantnih testova prisustva određenih tendencija (socijalna anksioznost, samopouzdanje itd.).

Drugu fazu rada predstavljale su psihološko-dramske radionice, koje su bile otvorene za veći broj mladih sa govornom patologijom i koje je vodio psiholog. One su započete vežbama upoznavanja i razvijanja odnosa poverenja. Tokom prvog susreta, govorni poremećaj je bio izrazito prisutan kod mnogih učesnika, a kod nekih i jaka nelagoda u verbalnom nastupu. Socijalna anksioznost i težnja ka socijalnoj izolaciji bila je upečatljiva. Psihološko-dramske radionice sa elementima ekspresivne psihoterapije bile su osmišljene specifično za ovaj projekat i naročito su adaptirane za učesnike, poštujući njihove teškoće u verbalnom izrazu, kao i psihološke probleme tipične za ovu vrstu govorne patologije. Vremenom, radionice su počele da daju efekte u pogledu opuštenosti u izražavanju, naročito verbalnom, razvoju kreativnosti i prevazilaženju straha i anksioznosti u komunikaciji. Sve vreme rada bile su izražene individualne razlike kod učesnika Projekta u vidu različitih problema u javnom nastupu, teškoćama u spontanom izražavanju, tj. inhibiranosti u ponašanju i govoru. Psihološko-dramske radionice pratile su glumačke vežbe koje je vodio profesionalni glumac, dramske vežbe oslonjene na vizuelizaciju koje je vodila rediteljka i intervencije logopeda koje su se ticale pružanja aktivne pomoći u vidu podsticanja tehnika ispravnog i fluentnog govora.

Tokom ove faze rada, prisustvo učesnika nije bilo obavezno, ali je njihova motivacija sve više rasla, tako da je obično učestvovao veći broj. U ovoj fazi rada, aktivno su učestvovala i studentkinje Odeljenja za logopediju Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju koje su pružale pomoć u vidu podrške učesnicima i davanja jednostavnijih saveta vezanih za probleme u govoru.

Pri završnici ove faze projekta učesnici su upoznati sa Joneskovom dramom „Žak ili pokornost”. Sledio je rad na razumevanju teksta, njegove poente i određenih replika u tekstu. Upoznavanje sa tekstom pratilo su psihološko-dramske radionice koje su se bavile temama pokoravanja porodičnim i društvenim zahtevima i ličnim reakcijama na njih. Ova faza rada trajala je dva meseca i okončana je pred leto 2014. godine.

Treća faza projekta započeta je u septembru 2014. godine. U njoj su nastavili angažovanje učesnici koji su dobili najviše dobrobiti na planu prevazilaženja psiholoških teškoća vezanih za mucanje, kao i oni koji su od početka rada već voleli ili u međuvremenu zavoleli dramski izraz i samu glumu.

Ova faza projekta predstavlja rad na dramskom procesu i vodila ju je rediteljka predstave, uz povremeno uključjenje glumca. Raspodeli uloga i konačnoj odluci rediteljke o toj raspodeli prethodila je detaljna analiza celog tima projekta o govornim sposobnostima, psihološkoj spremnosti, motivaciji i objektivnim mogućnostima učesnika (izvestan broj živi van Beograda; više njih je zaposleno).

Podela uloga donela je novu i drugačiju motivaciju učesnicima projekta, produbljeno razumevanje dela, sve bolje snalaženje u apsurdnim elementima drame, kao i povećanu ličnu odgovornost za učenje svoje uloge. Novinu u radu donelo je i započinjanje rada u prostoru u kojem je planirano izvođenje predstave. Novi prostor je začuđujuće lako prihvaćen, što je verovatno posledica već formiranog osećanja pripadnosti grupi koja je činila projekat.

Sledeći izazov za grupu bilo je osipanje učesnika, gotovo isključivo zbog objektivnih razloga – zaposlenja, udaljenosti stanovanja i sl. Povoljna grupna dinamika i već razvijeno zajedništvo omogućilo je dalji kvalitetan rad.

Rediteljka je organizovala probe dva puta nedeljno, a ostali članovi tima projekta prisustvovali su svakoj, bez obzira na to što nisu imali konkretne zadatke, kako bi se održavao zajednički duh i pružala konstantna podrška. Tokom započinjanj dramskog procesa psihološke teškoće koje prate mucanje već su bile diskretnije. Ovo se naročito odnosilo na strah od javnog nastupa i tremu pri izgovaranju teksta. I sam govor učesnika je, tokom igranja sopstvene uloge postajao fluentniji, da bi se napredovanjem dramskog procesa i sve intenzivnijim radom na samoj predstavi, mucanje na sceni potpuno povlačilo. Dramski proces sa učesnicima pratilo su uobičajene

aktivnosti osmišljavanja scene, rada na scenskom dizajnu, kreiranja kostima i sl. Izrazita šminka koja asocira na maske, kako je sugerisano u drami, doprinela je još boljem snalaženju u ulogama.

Pripremu premijere pratila je medijska promocija projekta u kojoj su učestvovali skoro svi izvođači predstave. Tokom ove medijske promocije se, po prvi put u našoj sredini, javno govorilo o tome da problemi mucanja mogu da budu prisutni i kod samih logopeda, stručnjaka za patologiju govora, s obzirom da je jedna od učesnica projekta istovremeno diplomirani logoped i osoba koja muca.

Završnicu projekta „Igra govora i jezika” predstavlja premijera predstave „Žak ili pokornost” koju su u Dečijem kulturnom centru Beograd, 1. novembra 2014. godine, pred više od 100 gledalaca izveli mladi ljudi sa dugogodišnjim formama mucanja. Pozitivna energija kreativnog procesa, zajedništva i međusobne podrške dovela je do toga da je mucanje na sceni, tokom premijere i kasnijih izvođenja potpuno nestalo. Uz to, napravljena je kvalitetna amaterska dramska predstava, koja je pozvana na takmičenja amaterskih dramskih trupa.

Jedno od izvođenja predstave pratila je tribina pod nazivom „Scena i govorni poremećaji”, u kojoj su autori projekta govorili o svom radu, a učesnici projekta o svom iskustvu i dobrobiti na ličnom planu.

Evaluacija projekta vršena je kroz analizu konkretnih rezultata, sprovođenje ankete i psihološku procenu prisustva određenih psiholoških teškoća kod učesnika, izvršenu nakon učešća u projektu. Konkretni rezultati ovog projekta prevazišli su očekivano i planirano. Efekti projekta na planu smanjenja psiholoških teškoća koje prate mucanje kod odraslih su izraziti. Postignuti rezultati podrazumevaju potrebu za daljom razradom teorijskih i praktičnih implikacija koje su proistekle iz projekta – implikacijama vezanim za saznanja o psihološkoj determinisanosti ovog govornog poremećaja, kao i implikacije vezane za osmišljavanje tretmana koji nužno mora biti usmerena i na psihološke teškoće kod odraslih osoba sa dugogodišnjim formama ovog poremećaja.

Dalji planovi tiču se nastavka rada na promociji predstave „Žak ili pokornost” kako bi se jačali inkluzivni trendovi u oblasti kulture. S obzirom da su projekat podržale naučne i stručne institucije (Odeljenje za logopediju Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i

Udruženje za pomoć osobama koje mučaju) biće uložen trud da se predstava izvede i u regionu, kao gost srodnih naučnih institucija i udruženja.

Projekat je dao snažan stimulans samim osobama koje mučaju, tako da se očekuje njihov dalji aktivizam na polju preuzimanja što veće uloge u pogledu povećanja svesnosti o ovom poremećaju kod većinske populacije.

Produbljena analiza stručnjaka za patologiju govora koji su sprovodili projekat (psiholog, logoped) trebalo bi da da odgovore koji su sve elementi učešća u projektu (grupna dinamika, zajedništvo, igranje uloga i komada, elementi ekspresivne psihoterapije...) doprineli izuzetnim rezultatima ovog projekta na planu smanjenja psiholoških teškoća vezanih za mucanje. Takođe, praćenje učesnika projekta treba da da odgovor na pitanje koliko su trajne ovakve promene u psihološkom funkcionisanju učesnika.

U svakom slučaju, inovacije na planu obogaćenja stručnog rada sa osobama koje mučaju tiču se snažne potvrde o pozitivnim efektima korišćenja dramskog procesa u oblastima u kojima se on uobičajeno ne koristi. Takođe, efekti ovog projekta stimulišu jačanje socijalnog modela ometenosti kroz aktivizam i artizam osoba sa određenim vrstama poremećaja. Ovaj projekat mogao bi, u tom smislu, da bude pilot-projekat čiji bi se efekti vremenom proveravali i na učesnicima koji imaju neki drugi vid ometenosti.